

Ks. Krzysztof KOŚCIELNIAK
Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie

STATUS CHRZEŚCIJAN W LIBANIE WEDŁUG *RÈGLEMENT* Z 1861 ORAZ 1864 ROKU

Wydarzenia w Libanie z 1860 roku były wielkim wstrząsem dla ówczesnego świata. Masakra chrześcijan dokonana przez druzów przy akceptacji tureckiej mocno odcisnęła się na sposobie myślenia elit Bliskiego Wschodu i Europy. Historycy szacują liczbę ofiar tej tragedii od 7 tysięcy do 20 tysięcy zabitych. Ponadto ok. 100 tysięcy wyznawców Chrystusa musiało opuścić swe ziemie, a całkowitemu zniszczeniu uległo 380 wiosek, 560 kościołów i 40 klasztorów¹. Te dramatyczne zajścia doprowadziły do reakcji mocarstw europejskich, które podjęły interwencję wojskową i narzuciły Turcji w 1861 roku nowy statut Libanu, który trzy lata później został zastąpiony dokumentem zwanym w literaturze fachowej *Règlement* z 6 września 1864 roku. Aby lepiej zrozumieć treść i znaczenie tej regulacji, warto pokrótce prześledzić dziedzictwo ponad trzystuletniego panowania tureckiego w tym kraju, skupiając się szczególnie na wydarzeniach w XIX wieku.

STATUS LIBANU W LATACH 1518–1831

Po zwycięskiej kampanii sułtana Selima I (1512–1520) w 1516 roku Liban wraz z Syrią znalazł się w Imperium Osmańskim². Zarząd nad

¹ Na ten temat zob. szerzej: I. Abkārīūs, *The Lebanon in Turmoil, Syria and the Power in 1860: book of the marvels of the time concerning the massacres in the Arab country*, ed. J. F. Scheltema, New Haven 1920; *Le Liban et l'expédition française en Syrie (1860–1861): documents inédits du Général A. Ducrot*, ed. C. de Rochemonteix, Paris 1921; R. Khouri, *Liban 1860: chronique des événements*, Kesrouan 2003; S. Baz, *Pièces diplomatiques relatives aux événements de 1860 au Liban*, Beyrouth 1974; A. Pottinger Saab, *English and Irish Reactions to the Massacres in Lebanon and Syria 1860*, „The Muslim World” 74:1994, s. 12–25.

² Por. P. Fregosi, *The Ottoman Empire: Selim the Grim 1512–1520*, [w:] Tenże, *Jihad in the West. Muslim Conquests from the 7th to 21st Centuries*, New York 1998, s. 275–277; J. Guilmartin, *Ideology and Conflict: The Wars of the Ottoman Empire, 1453–1606*, „Journal of Interdisciplinary History” 18:1988, s. 721–747

Libanem wraz ze wszystkimi konsekwencjami etniczno-religijnymi po długich rządach Mameluków³ przypadł lokalnym emirom, którzy nominalnie podlegli tureckiemu namiestnikowi rezydującemu w Akrze. Rozwiązanie to, dość typowe dla epoki osmańskiej na Bliskim Wschodzie⁴, opierało się na strukturach feudalnych i sprzyjało utrwaleniu się despotyzmu emirów.

Do 1842 roku kontrolę nad Libanem sprawowały dwie rodziny: druzyjski ród pochodzenia kurdyjskiego Ma'n (1518–1697)⁵ i sunnicka familia Šihāb (1697–1842). Wywodzący się z tych rodów lokalni władcy określani byli tytułem „Panów” (*muqāti'gi*). Począwszy od emira Fakhra ad-Dīna I (1518–1544) i jego syna Korkmaza (1544–1585) ród Ma'n sprawował władzę nad środkowym Libanem⁶. Z kolei rodzina Šihāb przejęła kontrolę nad Libanem na skutek wygaśnięcia poprzedniej „dynastii” zarządców (1697) i odgrywała wielką rolę w następnych stuleciach⁷. Podróżnik angielski Richard Pococke (1704–1765) opisywał we swych wspomnieniach z podróży na Wschód wydanych w 1745 roku⁸ potęgę zarządców Libanu, którzy pobierali trybut od samego księcia druzów i podatki od wszystkich właścicieli ziemskich. O wielkiej autonomii, czy wręcz w wielu zakresach niemal niezależności rodziny Šihāb świadczyły nie tylko ich pretensjonalna tytulatura, ale również realny wpływ na politykę w regionie. Na przykład przedostatni emir z tego rodu Bechir Omar (1789–1840) zdominował cały region gór Libanu, pokonując druzyjskich przeciwników.

KOMPLIKACJE POLITYCZNO-SPOŁECZNE W EPOCE OKUPACJI EGIPSKIEJ LIBANU (1831–1839)

W pierwszej połowie XIX wieku na arenę bliskowschodnią wkroczył Muhammad 'Alī Bāšā (ok. 1769–1849; wicekról Egiptu 1805–1848). Pro-

³ Por. E. Kattar, *Géographie de la population et relations entre les groupes du Liban a l'époque des Mamloukes*, „Aram” 9:1997, s. 63–76; K. S. Sālibī, *The Maronites of Lebanon under Frankish and Mameluk Rule (1099–1516)*, „Arabica” 4:1957, s. 288–303.

⁴ Por. K. Barkey, *Islam and Toleration: Studying the Ottoman Imperial Model*, „International Journal of Politics, Culture, and Society” 19:2005, s. 5–19.

⁵ Na temat powstania tego rodu zob. źródła z epoki: Sālih ibn Yahyā, *Tārīkh Bayrūt*, ed. F. Hours, K. S. Sālibī, Beirut 1969; *Tārīkh al-Amīr Haydar Ahmad aš-Šihābī*, t. 1, Cairo 1900, s. 324; Tannus a-Šidyāk, *Akhbār al-A'yān fi ġabal Lubnān*, Beirut 1859, s. 247.

⁶ Por. K. S. Sālibī, *The Secret of the House of Ma'n*, „International Journal of Middle East Studies” 4-3:1973, s. 272–287.

⁷ Por. K. S. Sālibī, *The Lebanese emirate 1667–1841*, „Al-Abhath” 20:1967, s. 1–16; Tenze, *The Modern History of Lebanon*, London 1965, s. 3–52.

⁸ Por. R. Pococke, *A Description of the East and Some other Countries*, t. 2, London 1745.

wadził on wiele wojen na terenie Arabii, Sudanu i Grecji, a także w Syrii i Turcji właściwej⁹ Polityka Muhammada 'Alego, nominalnie zależnego od Turcji, a faktycznie niezależnego władcy, balansowała pomiędzy wielkimi mocarstwami europejskimi, głównie między Francją i Anglią. Po nieudanym aliansie z Francją z lat 20. XIX wieku w Północnej Afryce, Muhammad Ali ze względów strategicznych zdecydował o zaatakowaniu Syrii i Libanu. Podbój tego regionu zlecił swojemu synowi Ibrahimowi Paszy (1789–1848). Po sześciu miesiącach oblężenia (od 3 listopada 1831 roku do 27 maja 1832 roku) armia egipska zdobyła Akkę, a następnie ruszyła z zamiarem opanowania Konstantynopola¹⁰ Śmiałe poczynania Muhammada wspierała Francja, licząc na umocnienie swych interesów w Lewancie. Mimo że armia turecka dowodzona przez Raszida Paszę (1808–1958) poniosła klęskę pod Konyą, Egipcjanie nie zdołali wykorzystać tego zwycięstwa¹¹

Panowanie Ibrahima w Syrii i Libanie przyniosło stabilizację, porządek publiczny, rozwój gospodarki oraz uporządkowanie administracji. Przede wszystkim zlikwidowano grasujące bandy, wprowadzono stałe podatki, scentralizowano władzę. Szybko okazało się, że Bechir Omar popełnił błąd, angażując swe siły po stronie egipskiej. W Libanie został umieszczony nowy namiestnik, który zaczął ograniczać władzę lokalnej, tradycyjnej władzy rodziny Šihāb. Ponadto Muhammad Ali zastosował na terenach Libanu dotychczas nieznaną formę angażowania ludności

⁹ Por. K. Fahmy, *All the Pasha's Men: Mehmed Ali, His Army and the making of modern Egypt*, Cairo 2002, s. 38–76; D. Hamzah, *Nineteenth-Century Egypt as Dynastic Locus of Universality: The History of Muhammad 'Ali by Khalil ibn Ahmad al-Rajabi*, „Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East” 27:2007, s. 62–82.

¹⁰ Por. M. Mayhem, *Pillage, and Plunder. The History of the Lebanon in the 18th and XIXth centuries*, New York 1988, s. 105–164. Plany Muhammada Alego były bardzo ambitne: pragnął on obalić dynastię Osmanli i przejąć władzę nad imperium. Jednak w przeciwieństwie do Ibrahima Paszy dążył do tego celu na drodze dyplomatycznej. Licząc na cichą zgodę mocarstw europejskich, zamierzał usunąć sułtana Mahmuda II (1808–1839), a w jego miejsce powołać na tron jego syna, Abdulmecida (1839–1861), którego działalność byłaby kontrolowana przez Kair.

¹¹ Ibrahim ruszył na stolicę imperium, lecz w odległości 200 km od Stambułu, w Kutahyi, Muhammad w liście do syna nakazał mu natychmiast zaprzestać militarnej kampanii. O tej decyzji zdecydowały okoliczności międzynarodowe. Mahmud II przyjął ofertę pomocy rosyjskiej, podpisując w 1833 r. tzw. traktat Unkiar-Iskielessi. Sułtan turecki rozczarowany zmieniającą polityką Wielkiej Brytanii i Francji zdecydował się na poszukanie bardziej stabilnego sojusznika. 22 czerwca 1833 r. w dolinie Unkiar-Iskielessi został podpisany traktat, w myśl którego Rosja zobowiązywała się do pomocy Turcji na wypadek wojny, natomiast Turcja powinna zamknąć swe cieśniny w przypadku ataku na Rosję. Tym samym Imperium Osmańskie znalazło się pod protektoratem cara. Poczynania Rosji poparły Austria oraz Prusy, natomiast zaciekłymi przeciwnikami tego układu były Wielka Brytania i Francja. Do polepszenia stosunków pomiędzy tymi dwoma ostatnimi krajami a Rosją doszło dopiero w r. 1841 po podpisaniu traktatu londyńskiego.

w wojnę: regularny pobór do armii. Mężczyźni, którzy tradycyjnie walczyli na terenie własnych gór, zostali nagle wcieleni do egipskich regimentów i wysłani na front walk w Cylicji, Arabii i Sudanie.

Najbardziej znaczącym dla chrześcijan aspektem okupacji egipskiej Syrii była wzorowana na rozwiązaniach europejskich swoboda wyznaniowa. Tolerancja przejawiała się m.in. w zniesieniu nakazu noszenia przez wyznawców Chrystusa rozpoznawalnych znaków na ubraniach. Przełożyła się ona zarazem na sukces gospodarczy: dochód z tego terenu zwiększył się czterokrotnie w ciągu kilku lat bez radykalnych obciążeń ludności. Podróżnicy i ambasadorowie europejscy chwalili rządy Ibrahima za zaprowadzenie ładu i porządku. W 1832 roku zostały otwarte konsulaty państw europejskich w Syrii. Wszystkie te działania okupione były jednak niezadowoleniem miejscowej, przede wszystkim muzułmańskiej ludności. We znaki dawał się przymusowy skup jedwabiu, pobór do wojska, wyższe podatki oraz szarwark, czyli obowiązkowe, bezpłatne zatrudnianie ludności wiejskiej do prac publicznych, takich jak budowa i utrzymanie dróg, mostów i urządzeń nawadniających. Właśnie z tych przyczyn w latach 1834, 1835 i 1840 doszło do powstań przeciw nowym porządkom na terenie Libanu, Jerozolimy i Damaszku¹²

PONOWNE PRZEJĘCIE LIBANU PRZEZ OSMANÓW 1839–1842

Paradoksalnie chrześcijaństwo w Libanie zyskało dzięki konfliktowi interesów swoich okupantów. W 1838 roku Muhammad Ali zażądał od państw europejskich gwarancji dla dziedziczości tronu i uznania zdobyczy: Syrii i Libanu. Równocześnie zaprzestał płacić trybut sułtanowi. Wojska obu zwaśnionych stron przeprowadziły pospieszłą rekrutację i zmierzały w stronę swych granic. Jednak pod koniec roku 1838 Porta podpisała korzystne dla Francji i Wielkiej Brytanii porozumienie, w myśl których zezwalano tym państwom na nieograniczony handel ze wszystkimi prowincjami osmańskimi. W roku 1839 armia turecka przekroczyła graniczny Eufrat. 24 czerwca doszło do bitwy pod Nisibis, w której oddziały sułtańskie poniosły druzgocącą klęskę. Sytuacja Turcji stała się opłakana, zwłaszcza po śmierci sułtana Mahmuda II 10 lipca. Nowy sułtan Abdülmecid (1839–1861) zaproponował pokój i nadał Muhammadowi dziedziczną władzę w Egipcie. Pasza odrzucił tę ofertę, domagając się Syrii, Libanu, Arabii, Krety i części Anatolii. Stambuł był już skłonny iść na

¹² Por. A. Manna', *Eighteenth- and Nineteenth-Century Rebellions in Palestine*, „Journal of Palestine Studies” 24:1994, s. 51–66; M. Mayhem, *Pillage, and Plunder. The History of the Lebanon in the 18th and XIXth centuries...*, s. 221–273; A. Rustum, *Syria under Mehmet Ali*, „American Journal of Semitic Languages and Literature” 41:1924–1925, s. 34–191.

dalsze ustępstwa, gdy pod koniec sierpnia Wielka Brytania, Austria, Francja, Prusy i Rosja w nocy do sułtana ujawniły chęć wmieszania się w konflikt. Pod koniec 1840 roku sprzymierzeńcy zajęli prawie całą Syrię. Ibrahim wycofywał się z ogromnymi stratami. Muhammad został zmuszony do zaakceptowania decyzji sułtana. Jednak dla sułtana ubocznym skutkiem tych wydarzeń było wielkie uzależnienie Turcji od mocarstw europejskich¹³

Niezadowolony z polityki egipskiej wykorzystali Anglicy, podsycając bunt w Libanie. W opozycji do Ibrahima Paszy znalazły się wszystkie wspólnoty religijne. Również sytuacja Bechira Omara stała się bardzo trudna, po raz kolejny musiał zapłacić za swą kolaborację z Egiptem. Po heroicznej walce przywódcy powstańców uformowali radę złożoną z dwunastu członków, która odbyła spotkanie w Antelias w sanktuarium maronickim św. Eliasza. Zobowiązano się do złożenia broni i rozdzielenia stron oraz powołano radę reprezentującą interesy poszczególnych wspólnot religijnych przed emirem. W ugodzie znajdowało się również stwierdzenie, że warunki „porozumienia narodowego” zostaną potwierdzone przez przedstawicieli Francji i Anglii. 8 czerwca 1840 roku maronici, Grecy (melkici-prawosławni), druzowie i sunnici zgodnie przyjęli ten swoisty układ. Bechir II Omar został zmuszony do abdykacji¹⁴ Ustalenia z Antelias okazały się jednak bardzo kruche. Już w 1841 roku druzowie zaatakowali maronitów, co nie wróżyło nic dobrego na przyszłość dla lokalnej dynastii Šihāb, która chyliła się ku upadkowi. Bechir III Chehab (1840–1842), następca Bechira Omara nie potrafił zapanować nad wzrastającymi konfliktami, które stopniowo przybierały coraz bardziej dramatyczny przebieg¹⁵ W roku 1842 złożył abdykację na ręce Mustafy Paszy (1842) w Bejrucie i, podobnie jak Bechir II, został wysłany do Stambułu.

ZMIENNE KOLEJE STABILIZACJI I DESTABILIZACJI 1842–1861

Mocarstwa europejskie ratując Turcję ze śmiertelnego niebezpieczeństwa, spowodowały cały szereg zmian. Przede wszystkim zwrócono uwa-

¹³ W 1841 r. anulowano traktat Unkiar-Iskielessi. Muhammad poniósł klęskę, próbując zastąpić Turcję swym państwem. Nie stworzył ogromnego egipskiego imperium licząc na bierność ze strony Europy, która sama wyniosła z konfliktu największe korzyści, podporządkowując sobie gospodarczo i politycznie Turcję, a tym samym tereny Bliskiego Wschodu. Por. K. Fahmy, *All the Pasha's Men: Mehmed Ali, His Army...*, s. 278–306; A. Schölch, *Britain in Palestine, 1838–1882: The Roots of the Balfour Policy*, „Journal of Palestine Studies” 22:1992, s. 39–56; F. Charles-Roux, *Thiers et Méhmet Ali*, Paris 1951, s. 83–271.

¹⁴ Bechir II Omar zmarł w Stambule w 1850 r. w wieku 87 lat.

¹⁵ Szerzej na ten temat zob. J. Hajjar, *Vers l'autonomie confessionnelle du Liban 1840–1845*, [w:] Tenże, *L'Europe et les destinées du Proche-Orient (1815–1848)*, Paris 1970, s. 516–564.

gę na sytuację chrześcijan w Libanie. 27 maja 1842 roku przedstawiciele Francji, Anglii, Prus, Rosji i Austrii zgromadzili się w Stambule celem wypracowania nowego statusu Libanu. Reakcję Porty na to spotkanie można odtworzyć m.in. na podstawie noty oficjalnej skierowanej do ambasadora Anglii z 7 października 1842 roku. We wspomnianym dokumencie jest mowa, że Porta postanawia wysłać do Libanu swego przedstawiciela celem dokonania reformy, w myśl której administracja tym regionem ma zostać podzielona pomiędzy dwóch kajmakanów („zarządców”, z tur. *kaymakam*): druzyjskiego i chrześcijańskiego¹⁶ W górach Libanu zatem wyodrębniono dwa dystrykty: na północ od traktu Bejrut – Damaszek rządził kajmakan chrześcijański z rodziny Abu-el-Amma, natomiast na południe od tej linii demarkacyjnej emir druzów. Obydwa dystrykty podlegały osmańskiemu zarządcy Bejrutu i zostały podzielone ponadto na pomniejsze jednostki (*muqāta'at*), kierowane przez „Panów” (*muqāti'ǧi*). Każdy z kajmakanów posiadał trybunał sądowy złożony z przedstawicieli różnych wyznań¹⁷

Nowy porządek narzucony przez obce mocarstwa prowokował fanatyczne reakcje u części społeczeństwa muzułmańskiego. Od lat 40. XIX wieku druzowie organizowali liczne napady na społeczność maronicką. Maronici szukali pomocy u władz tureckich, ale te niejednokrotnie zamiast udzielania wsparcia mordowanym, dodatkowo ich ograbiały bądź wspólnie z druzami urządzały pogromy. Kulminacją tego procesu były masakry chrześcijan w Libanie w roku 1860, które – jak już wspomniano – pochłonęły od 7 do 20 tysięcy ofiar oraz przyniosły potężne zniszczenia kulturowe i materialne społeczności maronickiej. Wydarzenia te skompromitowały tym samym rządy namiestników tureckich Kurszida Paszy (1857–1860), Fuada Paszy (1860–1861), a szczególnie Kaysariego Ahmeda Paszy (1861)¹⁸

¹⁶ Por. *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman: traités conventions, arrangements, déclarations, protocoles, procès-verbaux, firmans, bérats, lettres patentes et autre documents relatifs au droit public extérieur de la Turquie*, ed. G. Effendi Noradounghian, t. 2, Paris 1900, s. 350; *Recueil des Traités de la porte Ottomane avec les puissances étrangères depuis le premier traité, conclu en 1536, entre Suléyman I et François I jusqu'à nos jours*, ed. I. de Testa, t. 3, Paris 1869, s. 66.

¹⁷ Por. D. Massoud, *La politique Ottomane ou Mont-Liban 1840–1842 d'après des sources françaises*, [w:] *X Türk Tarih Kongresi: Ankara 22–26 Eylül 1986, kongreye sunulan bildiriler*, Ankara 1993, s. 1361–1372; J. A. Nohra, *L'évolution du système politique libanais dans le contexte des conflits régionaux et locaux (1840–1864)*, [w:] N. Shehadi, D. Haffar Mills, *Lebanon: A History of conflict and consensus*, Oxford 1988, s. 31–48.

¹⁸ Por. A. J. Abraham, *Lebanon at mid-century: Maronite-Druze relations in Lebanon 1840–1860: a prelude to Arab nationalism*, Washington 1981; F. Lenormant, *Les événements confessionnels au Liban: autrefois et aujourd'hui 1860–1883*, Beirut 1985; E. Kattar, *Les insurrections paysannes au Mont-Liban au XIXe siècle d'après les archives de la*

Kilka miesięcy po masakrach chrześcijan przedstawiciele europejskich mocarstw zebrani na konferencji w Paryżu wydali dwa dokumenty datowane 3 sierpnia i 5 września¹⁹ Mowa jest w nich o wysłaniu przez Francję sił na Bliski Wschód celem ochrony chrześcijan oraz o konieczności wdrożenia reformy administracyjnej. Ekspedycja francuska zaprowadziła ostatecznie pokój w czerwcu 1861 roku. Do Bejrutu udała się komisja złożona z przedstawicieli mocarstw europejskich, która działała w Libanie od 26 września 1860 do 4 maja 1861 roku, odbywając w sumie 29 posiedzeń²⁰ Ustalenia przedstawicieli pięciu mocarstw z 5 czerwca 1861 roku zostały zastąpione trzy lata później przez *Règlement* z 6 września 1864 roku, który w sposób szczegółowy określił regulacje prawne poszczególnych nacji w Małym Libanie²¹ Warto podkreślić, że regulację tę podpisali w Stambule tak wytrawni dyplomaci, jak m.in. Henry Lytton Bulwer (1801–1878), Anton Graf von Prokesch-Osten (1795–1876) czy Mikołaj Pawłowicz Ignatieff (1832–1908), zaś sułtana reprezentował słynny Ali Pasza (1815–1871), przezorny pośrednik pomiędzy interesami krajów europejskich a Imperium Osmańskim.

ZASADY PORZĄDKU KONFESYJNEGO W PROKLAMACJI Z 1861 I 1864 ROKU

Règlement z 1864 roku można analizować na wielu płaszczyznach: politycznej, religijnej, ekonomicznej i społecznej. Niniejsze studium koncentruje się na wymiarze religijnym ze szczególnym uwzględnieniem statusu chrześcijan.

Artykuł pierwszy tekstu z 1861 roku postanawia, że zarządca chrześcijański Libanu ma być wybierany bezpośrednio przez sułtana (Portę). Gubernatorowi, czyli *mutasarrifowi* przysługiwał tytuł „muszira” i została mu przyznana rezydencja w Deir El-Qamar, które równocześnie posiadało status niezależnego mudiratu. Kadencja *mutasarrifa* została określona na

Congrégation de Propaganda Fide, „Mélanges de l'Ecole française de Rome” 109:1997, s. 671–688; L. Fawaz, *An Occasion for War: Civil Conflict in Lebanon and Damascus*, London 1994; F. Lenormant, *Les événements confessionnels au Liban...*; V. Poggi, *Otto lettere di mons. Valerga sui massacri del 1860. Edizione dei rapporti a Propaganda*, „Studi e ricerche sull'Oriente cristiano” 14:1991, s. 89–120.

¹⁹ Por. *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman...*, ed. G. Effendi Noradounghian, t. 3, Paris 1902, s. 125–126.

²⁰ Zob. dokumentację tej komisji w: *Recueil des Traités de la porte Ottomane avec les puissances étrangères...*, ed. I. de Testa, t. 4, Paris 1884, s. 105–267.

²¹ Dokumenty te zostały opublikowane w: *Corps de droit ottoman. Recueil des Codes, Lois, Règlements, Ordonnances et Actes les plus importants du Droit Intérieur, et d'Etudes sur le Droit Coutumier de l'Empire Ottoman*, ed. G. Young, Oxford 1905, s. 139–149.

3 lata²², jednak *Règlement* z 1864 roku przedłużył ją do lat 5. Późniejsze ustalenia wielkich mocarstw i Porty z lat 1868²³, 1873²⁴ i 1883²⁵ usiłowały utrwalić dziesięcioletnią kadencję *mutasarrifów*, jednak w roku 1892²⁶ powrócono do praktyki pięcioletnich okresów zarządzania. Porta została zobowiązana, by trzy miesiące przed upływem kadencji zaprezentować nowego kandydata na to stanowisko przedstawicielom wspomnianych wyżej 5 państw europejskich. W praktyce wymóg ten nastroczał wiele trudności²⁷

Tabela nr 1: Chrześcijańscy zarządcy Libanu 1861–1902

Mutasarrif	Data powołania	Okres rządów	Ryt muszira
Daud Pasza	10.06.1861	6 lat, 11 miesięcy	Ormiańsko-katolicki
Franco Pasza	14.06.1868	4 lata, 7 miesięcy	łaciński (emigrant z Aleppo)
Rustam Pasza	30.03.1872	10 lat, 3 miesiące	łaciński (emigrant z Włoch)
Wassa Pasza	30.05.1882	9 lat i miesiąc	łaciński (emigrant z Albanii)
Naum Pasza	I termin: 23.08.1892 II termin: 15.08.1897	10 lat i miesiąc	łaciński (syn Franco Paszy)
Muzaffer Pasza (Władysław Czajkowski)	27.09.1902	4 lata 9 miesięcy	łaciński (emigrant z Polski)

Źródło: *Corps de droit ottoman...*, ed. G. Young, s. 140; www.worldstatesmen.org/Lebanon/htm; atlasworld.com/Libanon.htm; cyt. dn. 8.11.2007.

Bardziej szczegółowe rozwiązania i wiele korekt wniosła regulacja z 1864 roku. „Chrześcijański zarządca Libanu” z artykułu 1 *Règlement* był wybierany przez sułtana²⁸, ale nie spośród libańskich wyznawców Chrystusa²⁹. W praktyce *mutasarrif* był rozumiany przez Francuzów –

²² Por. *Protocole adopté par la Porte et les Représentants des cinq Grandes Puissances, Règlement de 1861*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, ed. G. Young, s. 139.

²³ Por. *Protocole de 1868*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, s. 149–150.

²⁴ Por. *Protocole de 1873*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, s. 150–151.

²⁵ Por. *Protocole de 1883*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, s. 151.

²⁶ Por. *Protocole de 1892*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, s. 151–152.

²⁷ Np. w 1883 roku Porta zatwierdziła prowizorycznie władzę Rustamowi Paszy, a ambasador Francji zaprotestował, domagając się konkretnej nominacji. Zob. informację na ten temat w: „L'année politique, revue chronologique des principaux faits politiques, économiques et sociaux de la France et de l'Union Française et bilan des organisations européennes” 13:1883, s. 227.

²⁸ *Liban, règlement organique de 6 sept. 1864 – texte officiel communiqué aux Missions*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, s. 140.

²⁹ Por. E. Salem, *Local Elections in Lebanon: A Case Study*, „Midwest Journal of Political Science” 9:1965, s. 376.

którzy zdobyli w omawianym okresie w Libanie wyjątkowe wpływy³⁰ – jako katolik, optymalnie rytu łacińskiego. W 1902 roku rozgorzała dyskusja, czy na to stanowisko można powołać chrześcijanina prawosławnego, jednak i wtedy, 27 września, ostatecznie urząd ten otrzymał katolik rytu łacińskiego Muzaffer Pacha, *nota bene* polski emigrant (Władysław Czajkowski [1843–1907]; zm. 28.06.1907 w czasie kadencji³¹).

Tabela nr 2: Przedstawiciele poszczególnych nacji w madżlisie Libanu wg regulacji 1864 roku

Mudirat	Przedstawiciele poszczególnych religii i rytów w madżlisie wg ustaleń z 1864 roku	Liczba wyznawców poszczególnych religii czy wyznań w 1861 roku
1. Kesruan I	1 maronita	W 1861 roku Kesruan I i Batrun stanowiły jeden mudirat, który w 1864 roku został podzielony; oba te okręgi zamieszkiwało: 35.725 osób w tym: 32.565 maronitów, 2788 szyitów i 372 sunnitów
2. Kesruan II (Batrun)	1 maronita	zob. wyżej
3. Dżezzin	1 maronita, 1 druz, 1 szyita	populacja: 5432 w tym: 2953 maronitów, 1558 melkitów-katolików, 730 szyitów, 191 druzów
4. Metten	1 maronita, 1 melkita-prawosławny (ryt grecko-ortodoksyjny), 1 druz, 1 szyita	populacja: 23.195 w tym: 21.324 chrześcijan, głównie maronitów i melkitów-prawosławnych, 2402 druzów i 469 muzułmanów
5. Szuf I	1 druz	populacja: 23.983, większość chrześcijanie (niepełne dane ze spisów)
6. De'ir El-Qamar (Szuf II)	mudirat niezależny	1356 mieszkańców, maronitów, mudirat niezależny; bez przedstawicieli w madżlisie
7. Kura	1 melkita-prawosławny (ryt grecko-ortodoksyjny)	populacja: 5997 większość melkitów-prawosławnych (dane z epoki uwzględniają jedynie liczbę mężczyzn)
8. Zahleh	1 melkita-katolik	populacja: 4146 większość melkitów-katolików (niepełne dane ze spisów)

Źródło: *Corps de droit ottoman...*, s. 141–142.

³⁰ Por. J. P. Spagnolo, *Mount Lebanon, France and Daud Pasha. A Study of Some Aspects of Political Habituation*, „International Journal of Middle East Studies” 2:1971, s. 148–167; Tenże, *France and Ottoman Lebanon 1861–1914*, London 1977

³¹ Na temat osoby tego gubernatora zob. szerzej: J. S. Łątka, *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*, Kraków 2005, s. 80; *Corps de droit ottoman...*, s. 140; www.worldstatesmen.org/Lebanon/htm; atlasworld.com/Libanon.htm; cyt. dn. 8.11.2007

Statut organiczny z roku 1864 stwierdza ponadto, że „Jego Majestat Imperium-Sułtan” wyraża zgodę, by *mutasarrif* wyposażony został we wszystkie kompetencje władzy wykonawczej. Do niego należała zatem troska o porządek publiczny, sprawny pobór podatków i nominacja *mudirów*, czyli podległych mu urzędników, sędziów oraz przewodnictwo zgromadzeniu administracyjnemu (*madżlisowi*, „radzie”)³². Władza lokalnych szejków została ograniczona, ale posiadali oni swoje znaczenie w nowo powstającym systemie społecznym (o czym poniżej). System zarządzania został więc oparty na *mutasarrifie*, *madżlisie*, *mudiratach* (jednostkach administracyjnych) i lokalnych szejkach. Swe znaczenie utracili dawni panowie: *muqāti‘gi*. Co się tyczy urzędników bezwzględnie przestrzegano zasad proporcjonalności. Każdy ryt chrześcijański czy wyznanie było reprezentowane przez swoich przedstawicieli administracyjnych, których liczba była odpowiednia do znaczenia danej wspólnoty. I tak na 86 urzędników w 16 departamentach: 47 było maronitami, 12 druzami, 12 melkitami-prawosławnymi, 6 muzułmanami i 6 melkitami-katolikami³³

Artykuł drugi regulacji statutu Libanu z 1864 roku stwierdza, że kraj ten posiada jeden centralny *madżlis*, w skład którego wchodzi 12 członków wydelegowanych przez poszczególne *mudiraty*.

Tabela nr 3: Konfesyjna organizacja *mudiratów*

Mudirat	Kajmakan	Mudiriowie
1. Kesruan I	maronita	10 mudirów: 8 maronickich i 2 szyickich
2. Kesruan II (Batrun)	maronita	8 mudirów: 7 maronickich i 1 szyicki
3. Dżezzin	maronita;	3 mudirów: 1 maronita, 1 melkita-katolik i 1 szyita
4. Metten	maronita	5 mudirów: 4 maronitów, 1 melkita-prawosławny
5. Szuf I	druz	12 mudirów: 7 druzów, 4 maronitów, 1 szyita
6. Deir El-Qamar (Szuf II)	maronita	mudirat niezależny
7. Kura	Melkita-prawosławny (ryt grecko-ortodoksyjny)	3 mudirów: 3 melkitów-prawosławnych; 1 muzułmanin
8. Zahleh	Melkita-katolik	—

Źródło: *Corps de droit ottoman...*, s. 142–143.

³² Por. *Liban, règlement organique de 6 sept. 1864...*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, s. 141.

³³ Por. *Corps de droit ottoman...*, przypis 2, s. 141–142;

Mudiratem zarządzał kajmakan przy pomocy mudirów. Omawiany dokument z roku 1864 stwierdza, że kajmakan i mudirowie są mianowani przez *mutasarrifa* (gubernatora) bądź na podstawie wyznania czy rytu dominującego w regionie, bądź na podstawie liczby wyznawców danej społeczności religijnej, czy wreszcie na podstawie znaczenia właścicieli ziemskich.

Co się tyczy sądownictwa, wypracowany został oryginalny kompromis. Artykuł 6 regulacji z 1864 roku stwierdza, że Liban posiada 3 trybunały pierwszej instancji. Każdy z nich ma składać się z jednego sędziego, zastępcy i sześciu urzędowych obrońców wyznaczonych przez wspólnoty religijne. Ponadto powołuje do życia trybunał drugiej instancji przy siedzibie *mutasarrifa* jako swoisty madżlis sądowniczy złożony z sześciu prawników powoływanych przez gubernatora. Dokument wymienia wspólnoty religijne, które posiadają swoich przedstawicieli w urzędach sądowniczych Libanu. Należeli do nich: sunnici, szyici, maronici, druzowie, melkici-prawosławni (Grecy-ortodoksyjni) i melkici-katolicy. Do rozpatrywania spraw mniejszości, które tradycyjnie nie wchodziły w skład Libanu, a które pojawiły się w XIX wieku (protestanci, żydzi), również powołano sędziów i obrońców dla tych wspólnot. Trybunałem drugiej instancji kierował przewodniczący mianowany przez *mutasarrifa*. Gubernatorowi zarezerwowano prawo podwojenia liczby trybunałów pierwszej instancji w przypadku, gdy będzie tego wymagała pragmatyka.

Nowo wprowadzony system ograniczył kompetencje i możliwości szejków poszczególnych miejscowości, którzy tradycyjnie pełnili urząd lokalnych sędziów. Pozostawiano im prawo rozstrzygania drobnych spraw dotyczących lokalnej społeczności, określając ich mianem „sędziów pokoju”. Co się zaś tyczy spraw, w których stronami mieli być wyznawcy różnych religii bądź rytów, sprawę tę nakazano kierować zawsze do sądów pierwszej instancji. Zaś posiedzenia tego ciała sądowniczego nie mogły odbywać się bez udziału reprezentantów wszystkich wymienionych wyżej sześciu wspólnot religijnych³⁴ *Règlement* postanawia ponadto, że zebrania madżlisów sądowniczych pierwszej i drugiej instancji mają być jawne (art. 12)³⁵, a niegodni sędziowie, którym udowodniono przestępstwo odsunięci od sprawowanych funkcji (art. 11)³⁶

Artykuł 8 prezentowanej regulacji skupił się na odpowiedzialności karnej. Drobne wykroczenia przeciw ogólnie przyjętemu porządkowi i lokalnej tradycji miał prawo osądzać miejscowy szejk jako „sędzia pokoju”,

³⁴ Por. *Liban, règlement organique de 6 sept. 1864 – texte officiel...*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, s. 144.

³⁵ Por. tamże, s. 146.

³⁶ Por. tamże.

którego zadaniem była ochrona ładu społecznego. Wykroczeniami przeciw prawu zajmował się zazwyczaj sąd pierwszej instancji, a sąd drugiej instancji poważnymi przestępstwami kryminalnymi³⁷

Odnosnie do starej instytucji szejków, najniższego ogniwa w nowym ładzie społecznym Libanu, artykuł 10 stwierdza, że są oni wybierani przez mieszkańców poszczególnych miejscowości³⁸ W rzeczywistości również szejkowie byli mianowani bądź przez kajmakana, bądź przez mudirów. Zazwyczaj kierowano się zasadą powoływania szejków spośród społeczności religijnej dominującej w danym regionie. Przez dłuższy czas opierano się na danych demograficznych z 1861 roku. Mając na uwadze niedoskonałości w tej pragmatyce, próbowano zaradzić niekorzystnym zjawiskom przez nowe, bardziej szczegółowe regulacje prawne. *Zasady dotyczące wyboru szejków* z 1903 roku stanowią przykład bodaj najbardziej komplementarnego podejścia do tej kwestii. W myśl tej regulacji wybory miały odbywać się zawsze w piątek w miejscowościach muzułmańskich, a w niedzielę wszędzie tam, gdzie dominowali chrześcijanie. Duchownym zabroniono agitacji, a wszystkim prowadzenia kampanii wyborczej w dniu elekcji. W czasie wyborów nakazano ustawienie dostatecznej liczby urn, a ze względu na problem analfabetyzmu głosowanie miało odbywać się za pomocą kolorowych żetonów lub specjalnych karetek. Wyborom zawsze miał towarzyszyć przedstawiciel gubernatora³⁹

Zasady podziału konfesyjnego ujawniły się również w dziedzinie porządku publicznego, ściślej mówiąc w organizacji policji. Przyjęto zasadę, że na 1000 mieszkańców powoływany będzie jeden policjant (art. 14)⁴⁰ Biorąc pod uwagę liczbę ludności w 1861 roku, dane wskazują, że służbę w policji sprawowało ok. 1400 mężczyzn. Jednak pomimo wzrostu populacji Libanu, liczba policjantów nie była zwiększana, lecz zmniejszana. Według danych z 1903 roku każde z wyznań i rytów było reprezentowane w libańskiej żandarmerii w następujących proporcjach: maronici 526, druzowie 258, melkici-katolicy 89, melkici-prawosławni 56, sunnici 25 i szyici 9. Komendantami policji byli wyłącznie maronici⁴¹

Wreszcie, *Règlement* z 1864 roku zaakceptował jurysdykcję sądową trybunałów kościelnych w odniesieniu do duchowieństwa zakonnego i świeckiego (art. 17), pozostawiając trybunałom kościelnym możliwość

³⁷ Por. tamże, s. 144.

³⁸ Por. tamże, s. 145.

³⁹ Por. *Règlement sur les élections des Cheikh, Janvier 1903*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, przypis 1, s. 145–146.

⁴⁰ Por. *Liban, règlement organique de 6 sept. 1864 – texte officiel...*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, s. 147.

⁴¹ Por. *Corps de droit ottoman...*, przypis 19, s. 147.

odesłania trudniejszych spraw do sądów świeckich. W żadnym wypadku strona kościelna nie miała prawa dawać azylu, ani osobie duchownej, ani świeckiej, która była ścigana na mocy prawa państwowego (art. 18)⁴²

ZNACZENIE *RÈGLEMENT* Z 1861 ORAZ 1864 ROKU DLA LIBAŃSKICH CHRZEŚCIJAN

Podejmując się oceny regulacji prawnych wypracowanych przez przedstawicieli Anglii, Francji, Prus, Rosji i Austrii, zatwierdzonych przez Portę w 1861 roku, a następnie zastąpionych zmodyfikowanym tekstem w 1864 roku, należy stwierdzić, że przyniósł on liczne i doniosłe konsekwencje.

Po pierwsze, *Règlement* stał się podstawą do budowania instytucji polityczno-społecznych w Libanie przez następne dziesięciolecia⁴³. Dokument ten wpisywał się w pewien typ tradycji mającej swój początek w 1841 roku, kiedy to po raz pierwszy łańcuch górski Libanu został podzielony na dwa terytoria na bazie konfesyjnej: okręg maronicki na północy i druzyjski na południu.

Po wtóre, proklamację *Règlement* uważa się powszechnie za początek tzw. „Małego Libanu”, który nie pokrywał się pod względem terytorialnym ze współczesnymi granicami tego państwa. Tereny na północy i na południu oraz Bekka, obecnie należące do Libanu, po roku 1864 zostały włączone do otomańskiej prowincji Syria⁴⁴.

Po trzecie, dokument z 1864 roku utrwalił konfesjonalizm. Statut Małego Libanu opierał się przede wszystkim na podziale konfesyjnym. Chrześcijanie po wiekach nierównego traktowania doczekali się rehabilitacji polityczno-społecznej na kilku płaszczyznach. Artykuł 5 statutu *Règlement* z 1864 ogłosił równość wobec prawa wszystkich nacji Małego Libanu. Niewątpliwie skorzystali na tym najbardziej maronici, najliczniejsza grupa religijna w tym regionie. Wynikało to z faktu, iż druzowie – mniejszość w stosunku do maronitów w górach Libanu – dysponowali skompromitowanymi w wojnie konfesyjnej z lat 1860–1861 rozwiązaniami politycznymi, które nie mogły być alternatywą na przyszłość.

⁴² Por. *Liban, règlement organique de 6 sept. 1864 – texte officiel...*, [w:] *Corps de droit ottoman...*, s. 149.

⁴³ Por. J. P. Spagnolo, *Constitutional change in Mount Lebanon: 1861–1864*, „Middle East Studies” 7:1971, s. 25–48; W. Miller, *Reforms and their Results: the Lebanon and Crete (1856–69)*, [w:] Tenże, *The Ottoman Empire and its Successors 1801–1927*, New York 1966, s. 298–318.

⁴⁴ Por. K. Rizk, *Le Mont-Liban au XIX siècle: De l’Emirat au Mutasarrifiyya*, Kaslik 1994.

Po czwarte, regulacja ta zniósła wszystkie przywileje „Panów” (*mu-qāti'ǧi*), które w dużej mierze prowokowały niepokoje religijno-społeczne w 1860 roku. Po roku 1864 zintensyfikował się tym samym proces defeudalizacji społeczeństwa libańskiego⁴⁵

Wreszcie po piąte, rządy w Małym Libanie w osobie *mutasarrifa* sprawowali chrześcijanie pod nadzorem przedstawicieli pięciu wielkich mocarstw europejskich, spośród których największy wpływ odgrywali Francuzi. Zatem po proklamacji *Règlement* postępowało coraz silniejsze powiązanie maronitów z Francją i umacnianie się katolickiego pierwiastka w regionie.

* * *

W latach 1840–1860 góry Libanu zasadniczo zostały podzielone pomiędzy maronitów i druzów. Pod pewnymi względami regulacja z roku 1864 przypieczętowała koniec spontanicznej koegzystencji tych dwóch społeczności, która miała miejsce w poprzednich stuleciach. Reformy inspirowane rozwiązaniami europejskimi (*tanzimat*)⁴⁶ przyszły za późno w tym sensie, że nie uchroniły społeczności Małego Libanu przed krwawymi rozwiązaniami, czego przykładem były druzyjskie masakry chrześcijan w Szuf i Damaszku w 1860 roku. Wydarzenia w górach Libanu utrwały na dalsze lata uprzedzenia i poczucie krzywdy. *Règlement* z 1864 roku był jednak na tyle skutecznym lekarstwem, że społeczeństwo Libanu funkcjonowało po 1860 roku bez większych niepokojów przez kilkadziesiąt lat.

Dzięki promulgacji statutu organicznego z 1864 roku kontrola polityczna i militarna Turcji osmańskiej nad Libanem została w dużej mierze ograniczona. Na terenach Małego Libanu zaczęły przybierać na sile tendencje odśrodkowe, zmierzające do coraz większej autonomii czy nawet niezależności⁴⁷. W ocenach znaczenia tego dokumentu można zaobserwować swoistą ambiwalencję. Z jednej strony, status Libanu z 1864 roku gwarantował spokój, przywrócenie należnego miejsca społeczności chrześcijańskiej i zainicjował niebywały rozwój kulturalny i ekonomiczny re-

⁴⁵ Na temat struktur feudalnych wśród maronitów i druzów od XVIII w. do 1914 r. zob. szerzej: T. Touma, *Paysants et institutions féodales chez les druzes et les maronites du Liban du XVIIème siècle à 1914*, t. 1–2, Beyrouth 1971.

⁴⁶ Na ten temat zob. szerzej: M. Maoz, *Ottoman Reform in Syria and Palestine 1840–1861: The Impact of the Tanzimat on Politics and Society*, Oxford 1968; R. H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire: 1856–1876*, Princeton 1963; D. Quataert, *The Ottoman Empire 1700–1922*, Cambridge 2005, s. 54–73.

⁴⁷ Co zaowocowało później w niektórych kręgach społecznych powiązaniem instytucji libańskich z arabskim nacjonalizmem. Na ten temat zob. szerzej: P. Rondot, *Lebanese Institutions and Arab Nationalism*, „Journal of Contemporary History” 3/3:1968, s. 37–51.

gionu. W omawianym okresie Bejrut był drugim co do wielkości portem Imperium Osmańskiego. Z drugiej jednak strony konfesjonalizm polegający na ścisłym podziale mandatów niejednokrotnie prowokował właśnie próby zdobywania przez poszczególne strony możliwie jak największych wpływów w regionie. Tym samym w imię jedności utrwalał podział społeczeństwa⁴⁸

Czy statut z 1864 był sukcesem, czy też niezręczną rzeczywistością generującą problemy w społeczności Małego Libanu? Z perspektywy XIX wieku należał do śmiałych i nowoczesnych rozwiązań decentralizujących prowincje osmańskie. Z kolei patrząc z perspektywy XX-wiecznych dziejów Libanu dokument ten zainicjował pewien konsensus społeczny, od którego nie można było uciec po każdym kolejnym konflikcie libańskim⁴⁹. Silnie utrwalony konfesjonalizm niejednokrotnie paraliżował możliwości porozumienia, a poszczególne strony szukały coraz częściej bądź patronatu, bądź sojuszników z zewnątrz⁵⁰. Mimo tych ostatnich zastrzeżeń Engin Deniz Akarlı w swojej pracy pt. *The Long Peace: Ottoman Lebanon 1861–1920* podkreśla wielkie znaczenie *Règlement*: od promulgacji tego dokumentu do początku mandatu francuskiego w roku 1920, czyli przez okres 60 lat ten zapalny region cieszył się stabilizacją⁵¹. Początek reformy Libanu w 1839 roku, pomimo tragedii z 1860 roku, przełożył się w końcu na sukces w roku 1864, który stanowił ostateczny przełom w demokratyzacji Libanu. Wydarzenia z 1860 roku, choć z jednej strony podzieliły lokalną społeczność, z drugiej strony jednak mobilizowały do tworzenia zjednoczonej społeczności Libanu. Dążono do wyleczenia ran, bez czego nie można było mówić o rozwoju kraju. *Règlement* z 1864 roku wykrystalizował zasady współżycia różnych nacji, m.in. poprzez reprezentacje wszystkich wspólnot na różnych stopniach władzy⁵²

⁴⁸ Chodzi o sytuację, którą Gerhard Lehmbuch nazwał *Konkordanzdemokratie* (ang. *Consociational democracy*). Jej cechami są: „fragmentaryzacja subkultur“, którymi mogą być wspólnoty religijne czy społeczne, i wielka rola elit owych „subkultur”. Autor ukazuje m.in. *casus* Libanu po r. 1860 jako przykład dla swej tezy. Por. G. Lehmbuch, *Das konkordanzdemokratische Modell in der vergleichenden Analyse politischer Systeme*, [w:] *Politischer Wandel in konkordanzdemokratischen Systemen. Symposium des Lichtenstein-Instituts 23–25 November 1989*, hrsg. von H. Michalsky, Vaduz 1991, s. 13–24.

⁴⁹ Np. wojna domowa w Libanie pod koniec XX w. postrzegana jest przez niektórych autorów jako swoista kontynuacja konfliktów z lat 1840–1860. Por. G. Corm, *Liban: Les guerres de l'Europe et de l'Orient 1840–1892*, Paris 1992.

⁵⁰ Por. U. Makdisi, *The Culture of Sectarism*, Berkeley–Los Angeles–London 2000; C. Dubar, *Structure confessionnelle et classes sociales au Liban*, „Revue Française de Sociologie” 15:1974, s. 301–328.

⁵¹ Por. E. D. Akarlı, *The Long Peace: Ottoman Lebanon 1861–1920*, Berkeley 1993, s. 161.

⁵² Por. E. Rabbath, *La formation historique du Liban politique et constitutionnel*, Beyrouth 1970, s. 377.

Wydaje się również, że właśnie libańskie *Règlement* w dużej mierze było wzorem dla osmańskiej konstytucji z 1876 roku⁵³ Funkcjonowanie wielokulturowych i wieloreligijnych organizmów państwowych nastęrczało bowiem wiele trudności XIX-wiecznym organizmom państwowym⁵⁴

STATUS OF CHRISTIANS IN LEBANON ACCORDING *RÈGLEMENT*
FROM 1861 AND 1864

S u m m a r y

Lebanon's experiment with power sharing dates back to 1861 and 1864. *Règlement*, the law regulating relations between of all the ethnic-religious groups of Lebanon (Maronite Christians, Sunni Muslims, Christian Greek Orthodox, Greek Catholics, the Shi'a Muslims, and the Druze) was a novel, very interesting solution for multi-ethnic society of Lebanon. This society was divided along confessional lines concentrating in distinct geographical regions. The Ottoman governor had to be appointed by Constantinople, non-Lebanese Catholic with the authorization of the five foreign guarantors (from England, France, Germany, Austria and Russia). Each of the six mentioned communities was allotted two seats on the twelve-member administrative council that helped the governor rule. According to the *Règlement*, all members of the administrative and judiciary councils as well as local officials of smaller counties were to be nominated and chosen by the leaders of the respective communities and appointed by the government. The *Règlement Organique* transformed Mount Lebanon into a fully autonomous Ottoman province with political institutions based on power sharing among its various denominations under an Ottoman-European consortium protectorate giving a half century communal peace (1864–1920) to Mount Lebanon.

⁵³ Na temat demokratyzacji struktur Turcji Osmańskiej zob. szerzej: H. Kayali, *Elections and Electoral Process in the Ottoman Empire 1876–1919*, „International Journal of Middle East Studies” 27:1995, s. 265–286.

⁵⁴ Por. D. Lieven, *Dilemmas of Empire 1850–1918. Power, Territory, Identity*, „Journal of Contemporary History” 34:1999, s. 163–200.